

Riistantutkimuksen tiedote 204B:1-16. Helsinki 15.9.2005

Skogshönsens förekomst och föryngring år 2005

Pekka Helle och Marcus Wikman

Skogshönsen ökade markant från ifjol. Ökningen var nästan 20 % och stammarnas täthet ligger nu något över genomsnittet för den sista tioårsperioden. Tjädern och järpen ökade kännbart (bägge ca 30 %) och orren något mindre i landets södra och mellersta delar. Dalripan gick däremot kraftigt tillbaka på sina viktigaste områden i norra Finland. För- och högsommarens väder gynnade skogshönsens föryngring. I södra och mellersta Finland har häckningsframgången ytterligare gynnats av de kraftiga smågnagarstammarna som minskade rovviltets intresse för skogshönsens ungar. Skogshönsens vinteröverlevnad var också hög med undantag för dalripan i norr. Viltforskningen hade tillgång till inventeringsresultaten från 740 vilttrianglar i början av september. I räkningen deltog nästan 4200 jägare och totalt observerades 10200 skogshöns av vilka 2000 var tjädrar, 3700 orrar, 3900 järpar och bortåt 600 dalripor. Sommarens vilttriangelräkning var den adertonde; omfattande hela landet den sjuttonde. Resultaten från räkningen står att finna på Vilt- och fiskeriforskningsinstitutets hemsidor på adressen www.rktl.fi. Vidare finns resultaten också på adressen www.riistaweb.riista.fi.

Specialforskare Pekka Helle, Vilt- och fiskeriforskningsinstitutet, Tutkijantie 2 A, 90570 Uleåborg, tel. 0205 751410, planerare Marcus Wikman, Vilt- och fiskeriforskningsinstitutet, PB 2, 00791 Helsingfors, tel. 0205752272.

Vilttriangelräkningen är vårt huvudprogram för övervakningen av skogsviltstammarna. Skogshönsräkningen startades år 1988 och redan följande år hade räkningen nått sin slutliga omfattning och täckte hela landet. Vilt- och fiskeriforskningsinstitutet och Jägarnas Centralorganisation ordnar räkningen. I augustiräkningen bokförs alla skogshönsobservationer på ett 60 m brett bälte på den 12 km långa triangellinjen. I början av september hade resultaten från 740 räknade vilttriangler inkommit till forskningsinstitutet.

Antalet räknade vilttriangler per jaktvårdsdistrikt presenteras i fig. 1. I år gjordes räkningen något tidigare än normalt. Denna förändring är gjord för att resultaten från räkningen bättre skall kunna nyttjas vid planering av skogshönsjakten. Antalet räknade vilttriangler är betydligt mindre än under början av 1990-talet men på samma nivå som genomsnittet för de sista fem åren.

Här presenteras resultaten detaljerat för varje art. För arterna ges en karta över förekomsttäheten i 50 x 50 km enhetskoordinatrutor och täthetsväxlingarna under hela vilttriangelperioden per jaktvårdsdistrikt. I tabellform presenteras de viktigaste parametrarna per jaktvårdsdistrikt: Tätheten (ind./km² skogsmark) jämte förändring från föregående år, andelen ungfåglar samt kullstorleken.

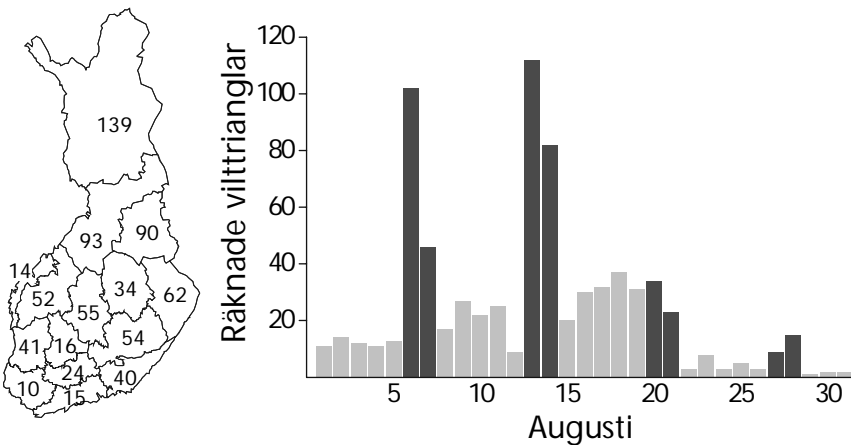

Fig. 1. Antalet räknade vilttriangler per jaktvårdsdistrikt och fördelningen av räkningarna per dag i augusti år 2005. Veckosluten är markerade med en mörkare färg.

Tjädern och järpen ökade, dalripan gick tillbaka

Skogshönsens sammanlagda täthet på vilttriangelarna var i snitt 20 fåglar per kvadratkilometer skogsmark i hela landet, vilket är nästan en femtedel mer än ifjol och klart över långtidsgenomsnittet för vilttriangelräkningen. Tjädern ökade kännbart över nästan hela landet och särskilt kraftigt i Mellersta Finlands jaktvårdsdistrikt. Orrtätheten var i snitt något högre än ifjol. Järpen ökade också tydligt och särskilt i södra och mellersta Finland. Alla tre arterna uppvisade likartade ökning och ingenstans noterades tydlig nedgång i stammarna. Situationen var den motsatta för dalripan: stammen minskade över hela norra Finland.

Sommaren 2005

Förra året uppvisade skogshönsstammarna generellt sjunkande trender. Stammarnas växlingar var oenhetliga i landets olika delar och endast i Lappland kunde man skönja gamla tiders mönster med en cyklisk periodicitet i växlingen. Sommaren 2004 var ogynnsam med mycket regn och vind. Detsamma gäller definitivt inte för sommaren 2005. Våren fick en bra start också i norr och april var varmare än normalt. I maj hade vi mestadels normal väderlek, men särskilt landets östra och norra delar fick en hel del regn. I juni hade vi normala temperaturförhållanden och skogshönsens ungar kläcktes i ett gynnsamt klimat. Det varma vädret fortsatte in i juli och månadens två första veckor hade ovanligt höga temperaturer. Mot slutet av månaden blev vädret ostadigt och i augusti satte regnen in. Ställvis fick vi rekordartat mycket regn i augusti. Som helhet betraktat var sommaren varmare än genomsnittet: i landets södra och mellersta delar låg temperaturen en grad och i Lappland två grader över genomsnittet. Ur skogshönsens synvinkel var det lyckligt att sommarens varmaste tid sammanföll med de veckor som för kycklingarna är mest kritiska.

Rovviltet anses vara av betydelse för skogshönsens häckningsframgång. Antalet rovdjur är betydelse, men utslagsgivande är förhållandet mellan rovdjurens och smågnagarnas antal. Enligt vilttriangelräkningen vintern 2005 var rödrävens, hermelinens och mårdens stammar mindre än vintern innan. Skogsforskningsinstitutets övervakningsprogram för smågnagare visar att

sorkstammarna var stora över hela södra och mellersta Finland. De kraftiga sorkstammarna har uppenbarligen fungerat som buffert mot rovdjuren och gett skogshönsen möjlighet till en god föryngring.

Sommarens förhållanden, väderlek eller rovdjur, förklarar inte ensamma skogshönsstammarnas växlingar. Stammarna har ett slags 'minne' – de har bl a en åldersstruktur som arv från tidigare år, vilken delvis sätter gränser för hur väl föryngringen kan slå ut.

Triangelräkningens resultat tas snabbt i bruk

Sedan länge har det funnits ett klart uttalat behov av att årligen kunna reglera skogshönsjakten så att jaktuttaget motsvarar stammarnas storlek. För några år sedan fäste skogshönskommitténs betänkande uppmärksamhet vid behovet. Samtidigt konstaterades dock att reglering via lag och förordning inte utgör en lösning på problemet. Den demokratiska beslutfattningen ger helt enkelt inte spelrum för ett så snabbt tempo. Jaktvårdsdistriktens möjlighet att reglera jakten via jakttider och fredningar med en obligatorisk besvärstid på en månad visar sig också vara ett alltför långsamt tillvägagångssätt. Det viktigaste instrumentet för att reglera skogshönsjakten är de byteskvoter för skogshönsen som jaktföreningarna kan ställa åt sina medlemmar. Föreningarnas sommarmöten kan förläggas till mitten av augusti och dessa beslut förutsätter ingen besvärstid. Överlag torde det vara önskvärt att föra beslutfattningen ned på lokal nivå, där de lokala förhållandena bäst kan beaktas. Uppställningen av byteskvoter för jägarna på ett sätt som leder till bästa möjliga slutresultat kräver kännedom om lokala förhållanden och seder. Det säger sig självt beslutfattningen på distrikts- eller riksnivå lätt kan ha oönskade följder på ett lokalt plan. Vi tror att ett system baserat på lokala byteskvoter på lång sikt är bra lösning. Samtidigt är vi införstådda i att uppgiften kan vara en krävande utmaning för jaktföreningarna.

Också på statens marker uppställer Forststyrelsen byteskvoter för höstens skogshönsjakt. Viltriangelräkningens resultat har under flera år tillämpats för beräkningen av byteskvoter på Forststyrelsens marker.

Sommaren 2004 gjorde vi ett försök att lägga triangelräkningen något tidigare i Norra Karelen. Försöket utföll rätt väl och visade att resultaten kan publiceras tillräckligt snabbt på nätet. Tiden är ändå kritisk då den sista möjligheten att påverka omfattningen av höstens skogshönsjakt är föreningarnas sommarmöten. Uppmuntrade av förra sommarens försök i Norra Karelen beslöt vi att i år utvidga samma modell över hela landet. Tiden för sommarens triangelräkningen omfattar fortfarande hela augusti, men vi önskade att räkningen skulle göras innan den 10. augusti.

Behandlingen av resultaten på forskningsinstitutet utgör inget problem. Återsända blanketter behandlas lätt samma dag de inkommer. Antalet resultatblanketter har aldrig överskridit 200 per dag och det antalet kan utan problem köras igenom under en arbetsdag. Publiceringen av resultaten på forskningsinstitutets hemsidor är rätt långt automatiserat. De senaste resultattabellerna uppkommer automatiskt ur resultaträkningen och kan vara utsatta på våra hemsidor inom tio minuter efter slutförd datainskrift.

Färden fördröjer

Förra sommarens försök visade att den tid det tog att återsända blanketterna efter räkning hade central betydelse för tidtabellen. Sommaren 2004 färdades breven till Helsingfors i snitt i fem dagar. En snabbare resultatberedning förutsätter att det skall vara möjligt att sända in resultaten via internet. Vi gjorde en enkel elektronisk blankett där resultaten direkt kunde sändas över våra hemsidor. Funktionen var helt öppen och vem som helst kunde fylla i och sända en blankett. Blanketternas behörighet granskades endast via vilttriangelns id och kontaktpersonens namn. Trots att inget okynne nu förekom blir det troligen av nöden att delvis skydda bruket av den i fortsättningen. Via nätet sändes resultaten från bortåt 50 vilttrianglar d v s knappt 6 procent av alla blanketter. Förfarandet var ändå helt överlägset snabbt. Fig. 2 jämför dröjsmålen mellan räkning och återsändning via posten och internet. På posten var dröjde breven i snitt drygt sex dagar medan resultaten var framme inom ett dygn via nätet. Det längsta dröjsmålet var bortåt två veckor, men 90 % av resultaten var framme på åtta dagar. Normalt har postgången varit snabb och tillförlitlig, men börjande från vecka

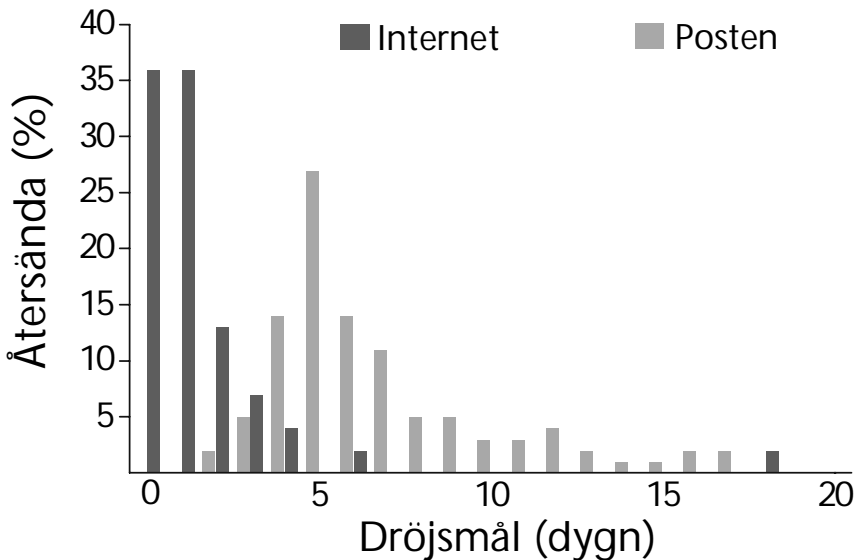
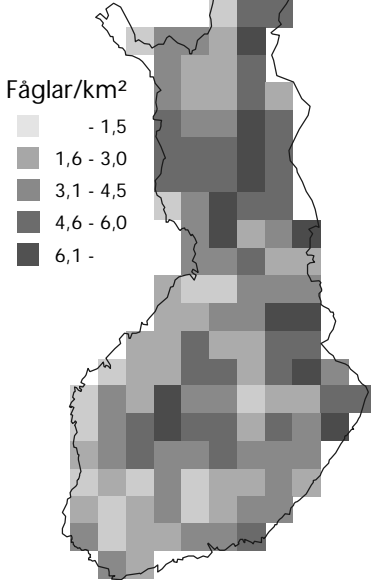

Fig.2. Fördelningen av den tid det tog för resultaten att bli publicerade efter utförd räkning vid internet- och postsvar i vilttriangelräkningen år 2005.

33 förekom överraskande fördröjningar. Svarebrev färdades ofta två dagar i Helsingfors mellan Böle och Vik, vilket ledde till att dröjsmålet nu i snitt var nästan ett dygn längre än år 2004. Den tionde augusti hade vi tillgång till resultaten från knappt 100 vilttrianglar. Den 15.8. var antalet 200 och 400 överskreds först den 18.8. I detta fall hade nätfunktionen endast obetydligt förbättrat situation. I det skedet kunde inget ändra det faktum att vilttriangelräkningar mest gjordes under veckoslutet 13–14.8. (fig. 1).

Den tidigare lagda räkningen infriade inte helt de förhoppningar som ställts på förfarandet. Tillförlitliga och tillräckligt omfattande resultat fanns inte tillgängliga den 15.8. Redskapen för en snabb och tillförlitlig resultatservice föreligger. Förfarande måste till nästa år ännu utvecklas och befrämjas. Det verkar som om informationen om försöket nådde fram rätt dåligt trots att informationen fanns i följebrevet som gick till alla räknare.

Tjäder

Orre

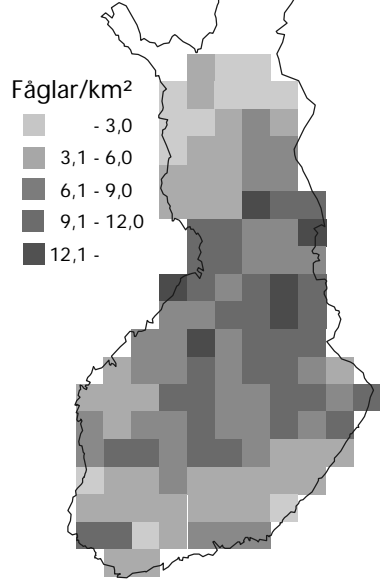

Fig. 3. Tjäders och orrens medeltäthet (fåglar/km² skogsmark) i 50 x 50 km enhetskoordinatrutor i augusti år 2005.

Tjäder

Årets största tjädertätheter konstaterades i Mellersta Finlands och Norra Karelen's jaktvårdsdistrikt samt längre norrut i Kajanaland och Lappland (tabell 1). Lägst var tjäders täthet i Österbotten där tjäderförekomsten nu i många varit oroväckande dålig. Detta är överraskande med tanke på att Österbotten ännu för tio års sedan hörde till landets bästa tjäderområden. Tjädern ökade från ifjol över största delen av landet. Kraftigast var ökningen på ett enhetligt område i mellersta och östra Finland. Stammen minskade inte från ifjol någonstans i landet (fig. 3 och 5).

Parametrarna för tjäders föryngring låg klart över genomsnittet. Detta gäller såväl ungfågelandelen som andelen hönor med ungar. Tjäders kraftiga ökning från ifjol, ställvis mer än 40 %, kan ändå inte till fullo förklaras av enbart den goda föryngringen. Det är att märka att också överlevnaden hos de gamla fåglarna var hög. Med överlevnad förstås här andelen gamla

fåglar i räkningen 2005 av totaltätheten året innan. Tjäderns överlevnad uppvisade vilttriangelperiodens högsta värden i åtta jaktvårdsdistrikt över ett sammanhängande område i mellersta och östra Finland.

Orre

Orrtätheten för hela landet var något högre än året innan. De högsta tätheterna konstaterades i landets mellersta delar upp till Uleåborg i norr (fig. 3, tabell 2). I de flesta jaktvårdsdistrikt låg orrens tätheter mycket nära genomsnittet för hela vilttriangelperioden 1988-2005. I Lappland var

Tabell 1. Tjäderns täthet, förändringen i stammens storlek från år 2004, ungfågelandelen och kullstorleken per jaktvårdsdistrikt i augusti 2005. Förändringen markeras med + och - -tecken (\pm förändringen <15 %, + och - förändringen 15–30 %, ++ och -- förändringen >30 %).

<i>Jaktvårdsdistrikt</i>	<i>Täthet Fåglar/km²</i>	<i>Ungfågel- andel (%)</i>	<i>Kull- storlek</i>
<i>Södra Tavastland</i>	2,7 ++	26	2,8
<i>Södra Savolax</i>	3,7 ++	39	3,7
<i>Mellersta Finland</i>	5,7 ++	48	3,8
<i>Kymmene</i>	3,9 +	30	3,4
<i>Lappland</i>	4,7 \pm	43	3,5
<i>Uleåborg</i>	3,5 \pm	52	3,6
<i>Österbotten</i>	1,9 \pm	49	4,7
<i>Norra Tavastland</i>	4,2 ++	35	2,7
<i>Norra Karelen</i>	5,5 ++	56	4,6
<i>Norra Savolax</i>	2,2 ++	44	3,1
<i>Svenska Österbotten</i>	1,7 -
<i>Satakunda</i>	2,2 \pm	44	3,4
<i>Nyland</i>	3,0 \pm	34	3,3
<i>Egentliga Finland</i>	3,0 \pm	70	3,5
<i>Kajanaland</i>	4,5 ++	54	4,1

tätheten högre än genomsnittet. Däremot var Österbottens orrstam klart under genomsnittet (fig. 6). Jämfört med år 2004 ökade orren i södra och mellersta Finland speciellt vid västkusten. Det är anmärkningsvärt att detta område inte sammanfaller med området för tjäderns kraftiga ökning. Orrstammen minskade inte i någon del av landet.

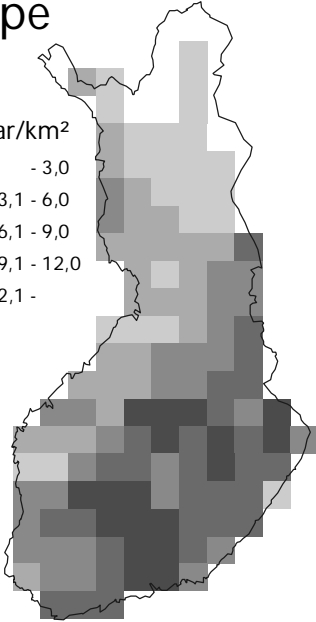
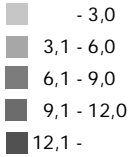
Orrrens förnyingsparametrar låg nära genomsnittstalen för de flesta jaktvårdsdistrikt utan några tydliga regionala drag. Att märka är att orrens överlevnad var den bästa som noterats under hela villtrianngelperioden i de sydvästliga jaktvårdsdistrikten, just på de områden där orrstammen uppvisade den största tillväxten från ifjol.

Tabell 2. Orrrens täthet, förändringen i stammens storlek från år 2004, ungfågelandelen och kullstorleken per jaktvårdsdistrikt i augusti 2005. Förändringen markeras med + och – -tecken (\pm förändringen <15 %, + och – förändringen 15–30 %, ++ och – – förändringen >30 %).

<i>Jaktvårdsdistrikt</i>	<i>Täthet Fåglar/km²</i>	<i>Ungfågel- andel (%)</i>	<i>Kull- storlek</i>
<i>Södra Tavastland</i>	3,9 ++	27	2,8
<i>Södra Savolax</i>	6,1 \pm	35	3,8
<i>Mellersta Finland</i>	10,3 ++	58	5,3
<i>Kymmene</i>	3,8 \pm	23	3,3
<i>Lappland</i>	4,0 \pm	48	3,7
<i>Uleåborg</i>	9,1 \pm	62	4,8
<i>Österbotten</i>	4,9 ++	49	3,9
<i>Norra Tavastland</i>	7,6 –	34	3,5
<i>Norra Karelen</i>	9,2 +	56	4,4
<i>Norra Savolax</i>	10,0 +	48	4,1
<i>Svenska Österbotten</i>	6,9 \pm	24	4,0
<i>Satakunda</i>	5,5 ++	53	4,8
<i>Nyland</i>	7,0 +	31	3,5
<i>Egentliga Finland</i>	7,6 ++	52	5,2
<i>Kajanaland</i>	11,5 \pm	65	4,5

Järpe

Fåglar/km²

Dalriipa

Fåglar/km²

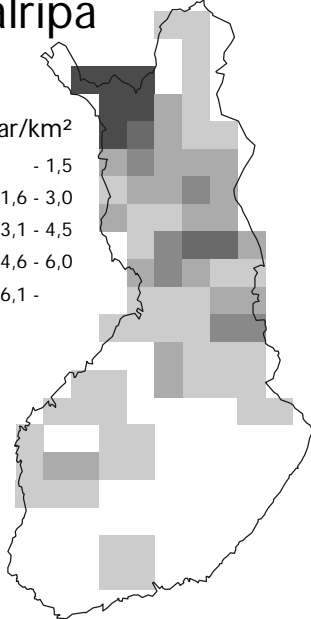
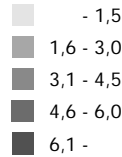

Fig. 4. Järpens och dalripans medeltäthet (fåglar/km² skogsmark) i 50 x 50 km enhetskoordinatrutor i augusti år 2005.

Järpe

I likhet med tjädern ökade också järpen, ca 30 %, med den kraftigaste ökningen i södra och mellersta Finland. I inget område noterades nedgång i järpstammen. Den högsta tätheten per jaktvårdsdistrikt, mer än 10 fåglar per kvadratkilometer skogsmark bildade ett enhetligt område i sydöstra, östra och mellersta Finland (fig. 4, tabell 3). Täthetsvärdet för hela landet var ca 10 % över långtidsmedeltalet. I Egentliga Finlands och Satakunda jaktvårdsdistrikt låg järpens tätheter under genomsnittet, men i övrigt var tätheterna klart högre än genomsnittet (fig. 7).

Parametrarna för järpens föryngring och överlevnad låg över långtids-genomsnittet nästan över hela landet. Vilttriangelperiodens högsta ungfågelandelar konstaterades i Nyland och Kajanaland och den bästa överlevnaden i Södra Savolax, Svenska Österbottens och Satakunda jaktvårdsdistrikt.

Tabell 3. Järpens täthet, förändringen i stammens storlek från år 2004, ungfågelandelen och kullstorleken per jaktvårdsdistrikt i augusti 2005. Förändringen markeras med + och – -tecken (\pm förändringen $<15\%$, + och – förändringen $15\text{--}30\%$, ++ och – – förändringen $>30\%$).

Jaktvårdsdistrikt	Täthet Fåglar/km ²	Ungfågel- andel (%)	Kull- storlek
<i>Södra Tavastland</i>	10,4 +	48	3,8
<i>Södra Savolax</i>	10,7 ++	39	3,9
<i>Mellersta Finland</i>	12,4 ++	50	4,3
<i>Kymmene</i>	11,0 ++	40	3,4
<i>Lappland</i>	2,8 ++	51	4,0
<i>Uleåborg</i>	4,5 \pm	60	4,8
<i>Österbotten</i>	3,9 ++	45	4,8
<i>Norra Tavastland</i>	17,3 +	48	4,3
<i>Norra Karelen</i>	9,9 ++	51	4,1
<i>Norra Savolax</i>	13,4 +	53	4,4
<i>Svenska Österbotten</i>	6,2 ++	38	3,3
<i>Satakunda</i>	8,0 ++	37	4,0
<i>Nyland</i>	12,5 ++	55	4,5
<i>Egentliga Finland</i>	5,4 – –	14	2,5
<i>Kajanaland</i>	8,0 \pm	64	4,8

Dalripa

Om de mera sydliga skogshönsarternas stammar ökade jämfört med år 2004 kan det samma inte sägas om dalripan (tabell 4). Dalripans stammar minskade med bortåt 30 %. Utvecklingen var likartad över hela utbredningsområdet i norra Finland. I Lappland var nedgången väntad med tanke på att ripstammarna där varit i topp under flera år (fig. 8). Förra årets svagare föryngring i lappland gav anledning att förvänta sig en nedgång. Ripans föryngring var inte särskilt svag, speciellt inte i Lappland, men däremot var överlevnaden mycket dålig. I Lapplands och Uleåborgs jaktvårdsdistrikt var dalripans överlevnad den sämsta under viltriangelräkningens historia.

Tabell 4. Dalripans täthet, förändringen i stammens storlek från år 2004, ungfågelandelen och kullstorleken i Lapplands, Uleåborgs och Kajanalands jaktvårdsdistrikt i augusti 2005. Förändringen markeras med + och - tecken (\pm förändringen $<15\%$, + och - förändringen $15-30\%$, ++ och -- förändringen $>30\%$).

Jaktvårdsdistrikt	Täthet Fåglar/km ²	Ungfågel- andel (%)	Kull- storlek
Lappland	3,5 --	65	5,3
Uleåborg	0,7 --	51	5,0
Kajanaland	1,7 \pm	61	5,7

Skogshönsjakten år 2005

På den gamla goda tiden då skogshönsens stammar växlade cykliskt med en relativt regelbunden periodicitet fanns förutsättningar för viltforskningen att ge rekommendationer för ett maximalt hållbart jaktuttag ur skogshönsstammarna. Förenklat bygger förfarandet på följande: ungfågelnas andel i stammen varierade beroende på läget i växlingsvågen och jakten skall i första hand riktas mot ungfågeln. Då cykliciteten i växlingarna nu inte längre förekommit sedan 1990-talet kan inte jaktuttaget längre förutses på basen av föregående års siffror.

Skogshönsens förnygring lyckades väl i år och det finns utrymme för ett måttligt jaktuttag. Tjäders, orrens och järpens ungfågelandelar är i år klart större än genomsnittet och också dalripans ungfågelandel ligger på genomsnittet. Tjäders och orrens ungfågelandel för hela landet är de högsta sedan hösten 1988 och järpens den högsta för hela vilttriangelperioden. I detta skede kunde jaktuttaget var 8-10 % av stammen. I södra Finland finns anledning att inte beskatta tjädern så hårt. Trots att förnygringen lyckades väl är stammen trots allt ganska svag. Också dalripans vikand stammar i norra Finland torde må bra av en lindrigare beskattning.

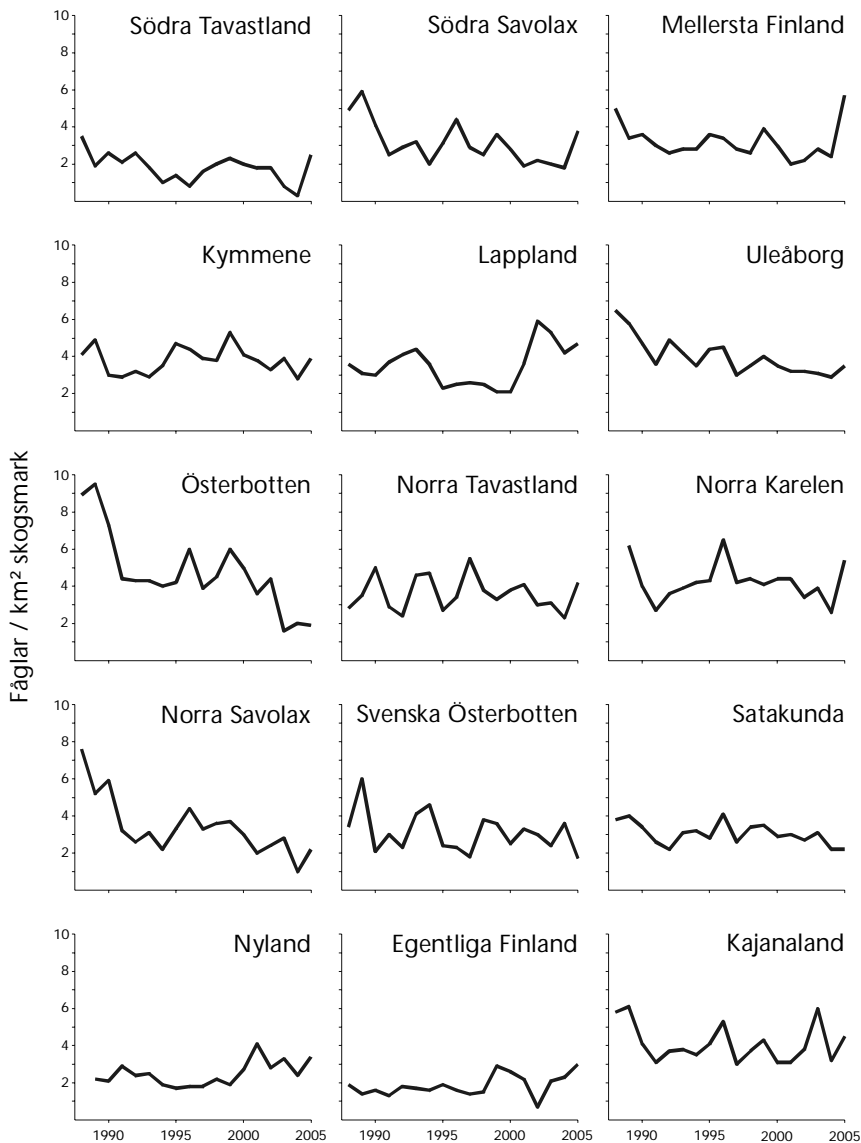

Fig. 5. Tjäders medeltäthet (fåglar/km² skogsmark) per jaktvårdsdistrikt åren 1988–2005.

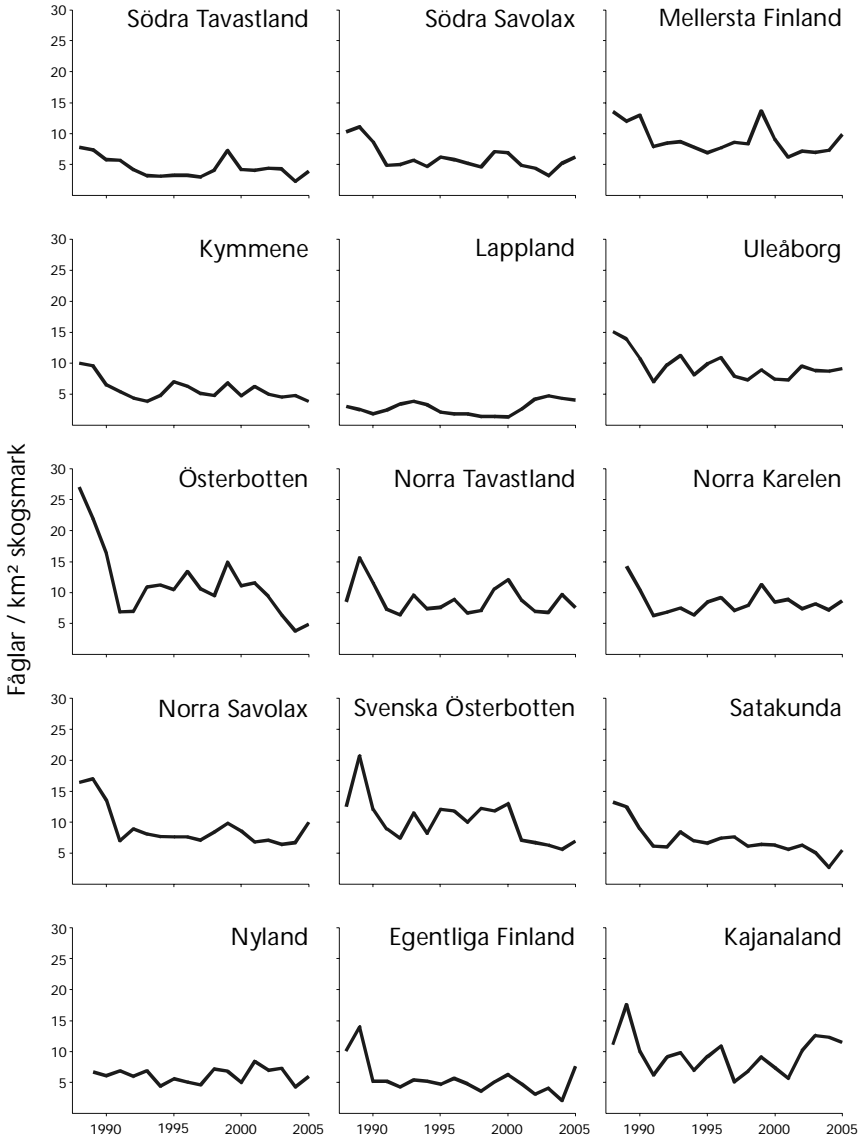

Fig. 6. Orrens medeltäthet (fåglar/km² skogsmark) per jaktvårdsdistrikt åren 1988–2005.

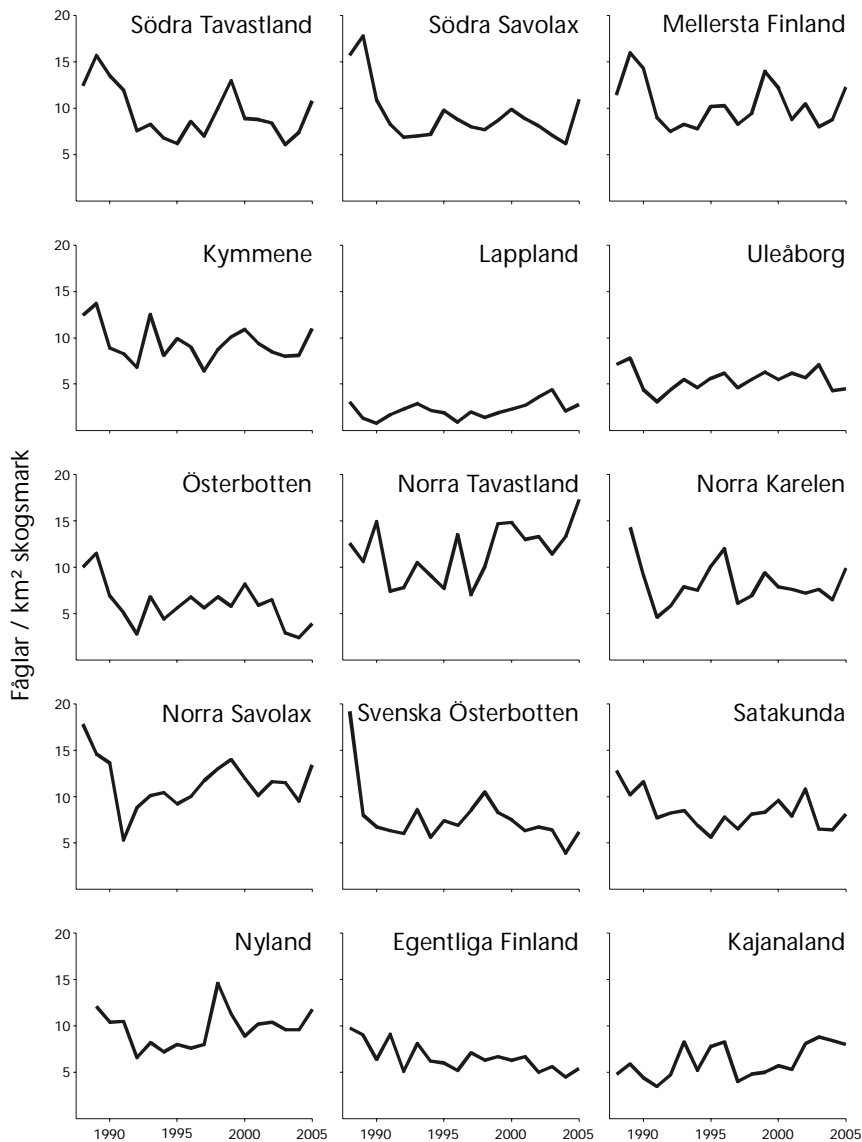

Fig. 7. Järpens medeltäthet (fåglar/km² skogsmark) per jaktvårdsdistrikt åren 1988–2005.

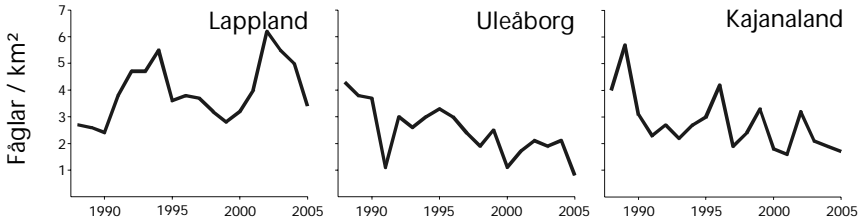

Fig. 8. Dalripans medeltäthet (fåglar/km² skogsmark) i Lapplands, Uleåborgs och Kajanalands jaktvårdsdistrikt åren 1988–2005.